УДК 331.439.5: 330.211

Б. В. Погріщук,
к.е.н., доцент, Вінницький інститут економіки
Тернопільський Національний економічний університет

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ: ФОРМУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ

В роботі визначено основні засади формування інвестиційного потенціалу у зернопродуктовому підкомплексі України, охарактеризовано сучасний стан інвестиційного забезпечення підприємств, визначено напрямки залучення та використання інвестиційних ресурсів.

In work is defined as bases of formation of investment potential, it is given the characteristic a today's condition of innovative maintenance of a complex on manufacture of grain, — certain the basic directions of attraction and use of investment resources

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Питання економічного росту тісно пов'язане з наявністю ресурсів для розвитку економіки і удосконалення її структури, а найважливішим джерелом ресурсів економічного зростання будь-якої галузі народного господарства виступають інвестиції, адже формування та конкурентоспроможність виробництва неможливе без його інвестиційного забезпечення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню питань інвестування та інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених, чільне місце серед них займають І.Й. Дорош, П.І. Гайдуцький, Г.М. Підлісецький, М.Я. Дем'яненко, О.Ю. Єрмаков, І.І. Червен, С.О. Гуткевич, М.І. Кісіль, О.В. Мертенс та ін. Втім, не зважаючи на вагомі розробки в цій сфері, питання залучення інвестицій до зернопродуктового підкомплексу та вплив активізації інвестування на розвиток зернового ринку потребують подальших досліджень.

Метою дослідження є теоретичне обгрунтування і розробка положень щодо формування інвестиційного потенціалу зернопродуктового підкомплексу та напрямів використання інвестиційних ресурсів. Відповідно до поставленої мети слід розв'язати наступні завдання: визначити передумови формування інвестиційного потенціалу, провести оцінку сучасного розвитку та інвестиційного забезпечення зернового ринку; визначити джерела та можливості залучення інвестиційних ресурсів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Зернове господарство є основою створення продовольчого і фуражного фондів країни. Біля 40 % агропромислового виробництва безпосередньо пов'язано з зерновими ресурсами. Для сільських товаровиробників воно є основним джерелом прибутку, що дозволяє забезпечити просте чи розширене відтворення. Виробництвом зерна зайнято біля 70 тисяч підприємств і організацій в усіх сільськогосподарських регіонах України.

Розглядаючи сучасний стан зернового ринку в країнах з розвинутим сільським господарством, можна виділити основні принципи його функціонування: не обмежена кількість незалежних учасників ринку; свобода вибору каналів, форм, обсягів реалізації зерна; встановлення ціни на основі попиту і пропозиції з урахуванням державних регулюючих обмежень; вільний рух зерна по території країни; використання кооперації в сфері виробництва, збереження, збуту зерна і продуктів його переробки; формування системи державного регулювання зернового ринку, який визначає ціновий механізм, закупівельні та товарні інвестиції, субсидії і відшкодування частини матеріальних витрат; розвинута інформаційна система, що надає всім суб'єктам ринку об'єктивну інформацію про стан ринкової кон'юнктури.

Значення категорії "інвестиції" віднайшло своє відображення в Законі України "Про інвестиційну діяльність", який визначає загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України.

Відповідно до Закону інвестиціями є всі види май-

нових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інші види діяльності, в результаті яких створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [1].

Інвестиційна діяльність у державі є одним із основних напрямків розширення та відтворення основних фондів і виробничих потужностей підприємств на базі науково-технічного прогресу. Інвестиційна діяльність регулюється загальними економічними законами, проте, існують обставини, коли держава бере на себе функції регулятора розвитку інвестиційної діяльності, які в аграрному секторі виступають необхідними передумовами стабільного розвитку.

У аграрній сфері інвестування виступає закономірним процесом розвитку, що здійснюється шляхом вкладання коштів і майна у найбільш ефективні виробничі засоби, агропромислові технології, організацію виробництва, професійне становлення працівників, що забезпечує розвиток аграрної економіки, підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та нормальні умови життя населення. Як найважливіша ланка аграрної сфери сільське господарство, в умовах ринкової економіки знаходиться у специфічному становищі, головною складовою процесу відтворення тут є неможливість повною мірою брати участь у конкурентних відносинах вільного ринку.

У сучасних умовах зернове господарство визначає рівень розвитку всього аграрного сектора економіки України, гарантує продовольчу безпеку країни. Тому, у залученні інвестицій та інноваційному розвитку особливо важливими є питання розробки підходів до формування потенціалу зерновиробництва, регуляторних чинників, ресурсного забезпечення.

Передумовою формування інвестиційного потенціалу зернопродуктового підкомплексу є спрямованість на кінцевий результат діяльності — виробництво високорентабельних продовольчих товарів. Цьому передує ефективна робота системи заготівлі, транспортування, переробки та реалізації, що має здійснюватись за такими принципами:

— орієнтація на задоволення потреб населення у хлібопродуктах;

— узгодження економічних інтересів підприємств-партнерів на основі застосування ринкових важелів, таких як ціна, попит і пропозиція, конкуренція;

— багатоукладність форм господарювання;

— створення нової системи збуту зерна та зернопродуктів на засадах товарно-грошових відносин.

Організація інвестиційної діяльності має розпочинатись із розробки стратегічного плану, орієнтованого на задоволення попиту споживачів, який з'ясовується лише у процесі маркетингових досліджень. З переходом до ринкових відносин необхідно вміло орієнтуватися на ринку сільськогосподарської продукції, ефективно управляти й розпоряджатися виробничими, кадровими та фінансовими ресурсами, запобігати можливому негативному впливу на навколишнє середовище.

За обмежених можливостей інвестиційних коштів важливо обрати ті галузі й види зернових культур, у розвиток яких раціонально здійснювати капіталовкладення, адаптивну інтенсифікацію слід зосередити в регіонах на культури, які мають вищий попит на аграрному ринку.

З метою ефективного ведення зернового виробництва необхідне застосовування різноманітних методів і важелів управління процесами реорганізації; інвестування фінансових, матеріально-технічних ресурсів в різноманітні виробництва; кооперування та інтегрування фінансових і матеріально-технічних зусиль як по горизонталі, так і по вертикалі.

При виборі джерел фінансування інвестиційної діяльності необхідно враховувати декілька основних принципів формування структури капіталу: максимізація рентабельності власного капіталу; обрання найдешевшого способу фінансування; одержання та використання коштів у встановлені терміни; фінансування довгострокових проектів бажано проводити за рахунок залучених коштів; найризикованіші інвестиції необхідно здійснювати за рахунок власних коштів; необхідно дотримуватись збереження достатнього рівня платоспроможності.

На даний час інвестори надають перевагу середньостроковим та короткостроковим інвестиціям, хоча за умов стабільної економіки у розвинених країнах найпривабливішими вважаються саме довгострокові вкладання.

Формування і розвиток ринку довгострокових інвестиційних кредитів практично неможливо забезпечити без подолання непрогнозованих інфляційних процесів. Високі темпи інфляції пригнічують інвестиційну активність. Якщо інфляція висока, то в оцінці очікуваного ефекту від інвестицій присутній високий ступінь невизначеності. Тому багато інвестиційних проектів стають надто ризикованими і не здійснюються.

Для мобілізації внутрішніх можливостей забезпечення ефективного розвитку зерновиробництва та створення умов для залучення інвестицій у галузь необхідно поліпшувати організаційно-економічний механізм інвестиційної діяльності, що включає економічну політику, організаційно-економічні методи та інструменти активізації інвестиційних процесів, правове, нормативне, методологічне та інформаційне забезпечення, а також порядок здійснення інвестиційної діяльності в галузі на макро- і мікрорівнях.

Стимулювання економічного зростання повинно забезпечуватись за рахунок залучення інвестицій з різних джерел фінансування, причому провідна роль має належати саме державному регулюванню. Саме інвестиційна сфера повинна вирішити проблему розширеного відтворення, системне загальнодержавне завдання по забезпеченню населення продовольством.

Державна інвестиційна політика має здійснюватись з метою регулювання капіталовкладень, структурної перебудови виробництва, його технічного та технологічного оновлення і модернізації.

Державна підтримка зернового господарства в ринкових умовах має проявлятися у закупівлі зерна у товаровиробників і регулюванні мінімальної ціни; в продажі та орієнтації на розширення експортних ринків; у лізингу техніки, придбаної за рахунок бюджетних коштів і під бюджетні гарантії; у субсидіюванні елітного насіння; створення страхового насіннєвого фонду на випадок стихійних лих; у регулюванні умов зберігання зерна через ліцензування діяльності елеваторів.

Традиційно фінансування капіталовкладень здійснювалось в основному за рахунок бюджетних коштів. Але збільшення дефіциту державного бюджету не дає надії розраховувати на розв'язання інвестиційних проблем за рахунок централізованих джерел фінансування.

Можливості бюджетних інвестицій в аграрну сферу в Україні надзвичайно обмежені. Відповідно скорочення інвестицій (особливо на розробку ефективних технологій, прогресивної техніки) збільшує залежність нашої країни від імпорту продуктів харчування, закріплює технологічне відставання від розвинутих країн світу.

Роль держави у заохоченні інвестування полягає як у створенні загального сприятливого інвестиційного клімату в країні, так і в реалізації системи конкретних заходів щодо стимулювання припливу капіталу і пошук потенційних інвесторів, розробка інвестиційних проектів для всіх регіональних рівнів та удосконалення податкової і митної політики.

Головною ціллю інвестиційної і фінансово-кредитної політики в агропромисловому комплексі є державна підтримка інвестиційних проектів, створення сприятливих умов для розвитку економіки села. Не дивлячись на значні капіталовкладення, стан економіки сільського господарства поки що не покращується. Це пов'язано з тим, що виділені кошти все-таки недостатні для становлення матеріально-технічної бази і економіки села, а також з відсутністю чіткого механізму розподілу цих коштів і контролю за їх використанням.

Значний вплив на розвиток інвестиційних процесів у відтворенні основних фондів сільськогосподарських підприємств має амортизаційна політика. Державна політика щодо встановлення методів і норм амортизації має забезпечити прискорений рівень відтворення основних засобів, особливо в аграрному секторі та стимулювати через амортизаційну політику здійснення у цій галузі інвестиційних процесів. На мікрорівні підприємства до процедури формування власної облікової амортизаційної політики мають підходити досить ретельно, відповідально і зважено, оскільки господарствам не один рік доведеться обліковувати свої необоротні матеріальні активи і нараховувати амортизацію згідно з нею, а вона повинна забезпечити процес розширеного відтворення матеріальної основи процесу виробництва — основних засобів.

Для виходу аграрної сфери з кризового стану потрібно відновити повноцінний інвестиційний процес. З цією метою треба за допомогою прямих і непрямих важелів державного регулювання забезпечити формування достатньо високого рівня інвестицій з власних та залучених коштів. Для цього треба суттєво поліпшити інвестиційний клімат в аграрній сфері, зробити її потенційно привабливою не лише для вітчизняних, а й іноземних інвесторів.

На етапі сталих ринкових відносин, як свідчить практика більшості розвинених країн світу, саме внутрішні фінансові джерела є визначальними у здійсненні інвестиційної діяльності [2].

На сучасному етапі розвитку необхідно усунути головні негативні явища аграрної інвестиційної кризи: відновити механізм простого відтворення основних фондів у сільському господарстві; забезпечити розширене відтворення основних фондів за рахунок амортизаційних відрахувань і прибутків виробників; створити сприятливі умови для залучення в галузь внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

Політику інвестицій у вітчизняному агропромисловому секторі потрібно спрямовувати на максимальне збільшення капітало- і ресурсовіддачі в усіх галузях, ліквідацію товарного дефіциту аграрної продукції на споживчому ринку.

Важливою ініціативою уряду щодо стимулювання інвестицій є "Програма розвитку інвестиційної діяльності на 2002—2010 рр.", затверджена постановою КМУ від 28.12.01 р. № 1801, що розроблено відповідно до вимог Указу Президента України "Про заходи щодо збільшення надходжень інвестицій в економіку України" від 22.02.01 р. № 108/2001, де створення позитивного інвестиційного клімату визначено як один із головних пріоритетів як для національної, так і місцевої влади.

Крім ресурсів національних інвесторів, потрібно використати можливості залучення іноземних інвестицій. Основні обсяги інвестицій в Україну надходять з держав, з якими українські підприємства (сільськогосподарські і переробні) мають стабільні міцні зв'язки і в реалізації продукції яких є взаємна зацікавленість.

Стосовно загальної потреби в інвестиціях для економіки країни, які Уряд оцінює в 40—50 млрд дол. США (повна потреба з урахуванням модернізації виробничо-технічної бази — 200 млрд дол. США), ці суми незначні. І, на жаль, зовнішні надходження та незначна частка прямих іноземних інвестицій в сільське господарство України, яка коливається в межах 1,8—2,7% до всіх іноземних інвестицій, протягом досліджуваного періоду поки що не позначилися на поліпшенні стану економіки аграрного сектору, поліпшенні техніко-технологічного забезпечення аграрних товаровиробників [2].

Основною складовою інвестування в зернопродуктовому підкомплексі повинні стати саме вітчизняні інвестиції, за якими, у разі здійснення успішної інвестиційної політики, в Україну прийдуть й іноземні інвестори.

Співвідношення видів фінансування інвестиційної діяльності (в тому числі співвідношення зовнішніх і внутрішніх джерел фінансування) формує структуру капіталу підприємства. Фінансова політика кожного підприємства повинна бути спрямована на оптимізацію цього співвідношення та забезпечення раціональної структури капіталу.

Враховуючи обмеженість фінансових ресурсів та необхідність подолання подальшого спаду виробництва потрібно грунтовно будувати політику формування необхідної фінансової бази інвестування на основі оптимального поєднання використання власних і позикових коштів та залучення капіталу на найвигідніших умовах.

При виборі джерел фінансування інвестиційної діяльності необхідно враховувати декілька основних принципів формування структури капіталу: максимізація рентабельності власного капіталу; обрання найдешевшого способу фінансування; одержання та використання коштів у встановлені терміни; фінансування дов-

гострокових проектів бажано проводити за рахунок залучених коштів; найризикованіші інвестиції необхідно здійснювати за рахунок власних коштів; необхідно дотримуватись збереження достатнього рівня платоспроможності.

Одним із напрямків формування джерел кредитних ресурсів може стати агропромислово-фінансова кооперація, яка полягала б у створенні фінансово-кредитних установ (кооперативні банки, кредитні спілки тощо).

Становлення і функціонування ринку довгострокових інвестиційних кредитів практично неможливо забезпечити без подолання непрогнозованих інфляційних процесів. Високі темпи інфляції пригнічують інвестиційну активність. Якщо інфляція висока, то в оцінці очікуваного ефекту від інвестицій присутній високий ступінь невизначеності. Тому багато інвестиційних проектів стають надто ризикованими і не реалізується.

Невід'ємною складовою інвестиційного розширення є постійне залучення нових ефективних факторів виробництва. При цьому конкурентоспроможність капіталу в багатьох аспектах грунтується на готовності та спроможності країни до впровадження інновацій. В умовах, коли вартість матеріально-технічних і енергетичних ресурсів значно зросла порівняно з вартістю сільськогосподарської продукції, проблема енерго- та ресурсозбереження стала пріоритетною у зерновиробництві й поставила перед науковцями завдання пошуку шляхів зниження витрат матеріально-технічних та енергетичних ресурсів.

Інвестиції виступають базовою умовою інтенсивного шляху розвитку галузі, так як стабільність виробництва продукції досягається не лише за рахунок запровадження високих технологій, але й завдяки раціональному територіальному розміщенню виробництва. Поряд із тим, досягнуті стабільні обсяги виробництва постійно перевищують сукупний попит на зерно і, тим самим, створюють проблему захисту товаровиробників від різких коливань кон'юнктури на ринку продовольства, так і зростання наднормових перехідних запасів зерна в резервах з випливаючими наслідками — непомірними витратами на їх зберігання.

Для створення цивілізованого ринку в Україні доцільно перейти до активного розвитку виробництва. Одним із таких важелів регулювання може стати науково-обгрунтований механізм обліку економічних інтересів у вартості кінцевого продукту в зернопродуктовому підкомплексі на початковому етапі реформ співвідношення долі прибутку кожного учасника ринку. Такі заходи забезпечать товаровиробникам 40—60%, хлібозаготівельникам і зернопереробним підприємствам — 30—35%, торгово-посередницьким органам — 10—15% від загального прибутку. При такому розподілі прибутку буде забезпечена стабільна робота всіх ланок технологічного процесу від виробництва зерна до споживання готового продукту. Такі заходи дозволять безпосередньо стимулювати товаровиробників щодо виробництва зерна, а також спрямовувати спільні зусилля на технічне переоснащення підприємств, здійснювати технологічний прорив на основі реалізації великих інвестиційних проектів.

Найбільш характерними стадіями інвестиційного процесу мають бути: мотивація інвестиційної діяльності, прогнозування і програмування інвестицій, обгрунтування доцільності інвестицій, страхування інвестицій, державне регулювання інвестиційного процесу, планування інвестицій, проектування та ціноутворення, фінансування інвестиційного процесу, забезпечення матеріально-технічними ресурсами та ефективне використання інвестованого капіталу.

Найсуттєвішим фактором інвестиційної діяльності є наявність фінансових ресурсів, що є умовою формування інвестиційних планів і водночас основне обмеження. З оцінки обсягів наявних ресурсів починається інвестиційне планування, і за цими ресурсами перевіряється реальність уже розробленої інвестиційної стратегії.

У сучасних умовах господарювання інвестори прагнуть залучати якомога більшу кількість джерел фінансування з метою зменшення ризику та розподілу відповідальності, наслідком чого є диверсифікація та ускладнення структури джерел фінансування інвестиційного процесу.

ВИСНОВКИ

На нашу думку стимулювання економічного зростання повинно забезпечуватись за рахунок залучення інвестицій з різних джерел фінансування, причому провідна роль має належати саме державному регулюванню. Саме інвестиційна сфера повинна вирішити проблему розширеного відтворення, системне загальнодержавне завдання по забезпеченню населення продовольством. Невід'ємною складовою інвестиційного розширення є постійне залучення нових ефективних факторів виробництва. При цьому конкурентоспроможність капіталу в багатьох аспектах грунтується на готовності та спроможності до впровадження інновацій.

Щодо використання інвестованих ресурсів, то основна частка їх направлена на створення основних засобів; на розширення та підтримку діючих засобів. Важливою складовою діяльності підприємства є розширене відтворення, що потребує додаткових ресурсів з метою збільшення площ посівів, відповідно закупівлю насіння, засобів захисту рослин, застосування нових технологій вирощування. З метою підтримки діючих засобів виробництва необхідно здійснювати інвестування проектних, ремонтних та робіт по догляду за посівами. Перспективною ж формою інвестицій є інновації, спрямовані передусім на розробку і впровадження нових, ресурсозберігаючих технологій.

Література:

1. Закон України "Про інвестиційну діяльність" № 1560—ХП від 18.09.91р. (зі зм.) // www.rada.gov.ua.
2. Державне регулювання АПК. посібник / За ред. В.К. Терещенко — К., 2005. — 144 с.
3. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / П.Т. Саблук, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська та ін. / За ред. М.І. Кісіля, М.Ю. Коденської. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 478 с.
4. Кісіль М.І. Тенденції і напрями активізації аграрного інвестиційного процесу // Економіка АПК. — 2002. — №4 .
5. Кірейцев Г.Г. Формування нової системи амортизації в Україні // Облік і фінанси АПК. — 2004. — №1

Стаття надійшла до редакції 23.07.2009 р.